

RESUMO

A heráldica, é a ciencia que estuda e fixa as normas para a correcta interpretación dos brasóns ou escudos de armas.

Algúns autores din que as armas ou armerías foron desde as súas orixes e ata o século X soamente xeroglíficos, emblemas e caracteres persoais, pero non sinais de honor ou de nobreza que pasaran a posterioridade e de pais a fillos.

Nos nosos días a heráldica foi tomando corpo entre as ciencias auxiliares da historia e o seu coñecemento ven a ser indispensable ao historiador, o arqueólogo e ao biógrafo.

Nos primeiros tempos e sen existir norma algunha que especificase o uso e significado de cada elemento na heráldica, os que aplicaban ao seus escudos de guerra ou o brasón das súas casas, figuras ou obxectos facían ao seu libre albedrío e sen razón algunha que xustificase, mais que dunha forma persoal, a situación ou emblema que se adoptaba, por iso en moitos casos é imposible para o heraldista coñecer o porque dalgún símbolo que figura en determinado escudo e moito menos a razón da súa situación dentro do mesmo.

Brasonar un escudo é definilo coas palabras propias da “arte ou ciencia” da heráldica, segundo as súas regras, con unha explicación das súas cores, esmaltes ou metais e figuras que o compoñen. O brasonar describimos a qué familia, cidade, provincia, etc. pertence o escudo de armas.

En heráldica denominase esmaltes as cores con que se pinta tanto o campo como as figuras do escudo. Os esmaltes divídense en metais e cores. Os lambeis son os distintivos que se colocan (con bastante frecuencia en xefe, o no cantón destro), no escudo, para diferencialas armas dos distintos membros dun mesmo liñaxe.

PALABRAS CLAVE

Brasón, heráldica, lambel, xefe, punta, cuarteis, lambrequíns, timbre.

1 LIMIAR

A heráldica, chea de simboloxía, ten a función de mostrar os elementos de identidade, diferenciadores dos demais, de aquel que portaba o escudo. Desta forma, no escudo de armas encontrámonos con varios símbolos e esmaltes. O escudo de

Abuín Arias, Jesús

Xubilado

Estudoso do Concello do Corgo, e escritor de varios libros relacionados con este Concello.

González Díaz, Josefa

Diplomada en Relacións Laborais,
e Licenciada en Humanidades.

Funcionaria da Universidade de Santiago de Compostela.

Este artigo vai dedicado moi especialmente ás nosas familias e amigos, por estar sempre o noso carón, apoiándonos en todo o que facemos.

Ademais a todos os membros da A.C. Arumes e do C.E.C. do Corgo, por o labor que están a facer.

E tamén o noso agradecemento ás familias que posúen os escudos que publicamos neste artigo por facilitarnos o traballo.

armas deixa de ser, fundamentalmente a peza defensiva, para converterse nunha descrición de calidades dos cabaleiros que o portan. Cada un dos compoñentes que o forman teñen un significado e un porqué de estar aí.

En Roma comezou como costume, engadirlle ao nome propio, o da tribo ou familia á que pertencía a persoa (exemplo o propio Tito (nome propio), engadeselle o pertencente á súa familia (Livio), compoñendo o nome e o apelido: Tito Livio. Esta costume romana, nun largo período de tempo, quedou limitada ao territorio onde se orixinou. No resto de Europa continuouse co nome máis o alcume, ata que a principios da Idade Media comezou a estenderse.

Empezaron a utilizar o apelido, os nobres feudais que lle engadían ao seu nome o correspondente á poboación que conquistaran ou que correspondía ao seu señorío. Nas clases populares a orixe do seu apelido derivase da poboación onde nacían, en ocasións do oficio que exercían, dos alcumes, outros derivaron dos nomes de seus pais e avós, con algunhas modificacións (González, fillo de Gonzalo).

Desde a Idade Media, os apelidos identifican as familias e en moitos casos teñen asociado un escudo ou brasón, dándolles moitos deles un significado ao apelido. Os apelidos identifican a nosa familia, herdámoslos de nosos pais, quen á súa vez os herdaron de nosos avós, e así sucesivamente. Hai que aclarar que os escudos ou brasóns non pertencen aos apelidos en si senón que pertencen a unha liñaxe en concreto, é dicir a unha rama familiar dun apelido, a unha familia en particular, non a todos os que portan ese apelido.

A heráldica é a ciencia que ten por obxecto o estudo das armerías (ou armas), e fixa as normas para a correcta interpretación dos brasóns ou escudos de armas.

A heráldica desenvolveuse durante a Idade Media en toda Europa, ata converterse nun código de identificación de persoas, progresivamente incorporado por estamentos da sociedade feudal como a nobreza e a igrexa católica para a identificación de liñaxes e membros da xerarquía, sendo tamén adoptado por outros colectivos como os gremios e asociacións, ademais de ser adoptado para a identificación de cidades, vilas e territorios.

Os primeiros en usaren estes signos distintivos foron os gregos, quen nos seus escudos de guerra colocaban símbolos que pretendían representar un ideal, pero a realidade é que os seus emblemas non pasaban de ser puramente persoais e que hasta ben entrada a Idade Media, estes emblemas comezan a ser o símbolo dunha liñaxe.

Os romanos tamén empregaban algúns símbolos e signos, pero todos eles sen o carácter heráldico, senón máis ben como símbolos de unidades militares ou de xerarquía castrense ou civil.

No século X é cando fan a súa aparición os primeiros escudos de armas, co concepto e co significado que hoxe temos da ciencia das armerías. Nacen co obxecto de diferenciar os cabaleiros nos combates. As cruzadas foron o momento no que se difunde o emprego da heráldica, pois a convivencia de cabaleiros de diferentes territorios, baixo unhas mesmas bandeiras e un único ideal deu orixe a crear a necesidade dun símbolo de distinción para eles e xunto coa cruz que moitos levaban, comezan a aparecer as primeiras pezas e figuras, onde queren dar a entender a fereza ou o ideal de quen as adoptan (dragón, león, aguia, etc.).

Estes brasóns de orixe militar vanse transformando en hereditarios e familiares a partir da segunda metade do século XII.

No século XIV a heráldica esténdese rapidamente aos municipios, adoptando unhas veces as armas dos seus propios señores e outras con composición propia. Este uso esténdese tamén ás artes e aos oficios. É neste século cando comezan a preocuparse polos temas da heráldica os homes de

ciencia, de maneira particular os xuristas e os clérigos, e iníciase unha elaboración sistemática dos coñecementos heráldicos, dando lugar ao que puidésemos chamar “historia da heráldica”.

No século XV, a orixe da adopción das armas era de vontade propia, e neste estado permanecen ata ben entrado o século XV, cando se perfilan as regras heráldicas.

2 O ESCUDO

O escudo, en heráldica, é o soporte físico do brasón. É a heráldica a arte que estuda a composición e significado dos escudos de armas ou brasóns pertencentes ás diversas liñaxes.

O escudo é a superficie xeométrica delimitada por un contorno, perfil ou perímetro, que ten formas distintas. Nesta área interior, aos bordes chámaselles “campo”, e co mesmo nome désígnase tamén a superficie limitada por cada partición nos escudos compostos. É nel onde se sitúan as pezas e figuras que forman a armería.

As formas do marco dos escudos poden ser moi variadas, e de feito foron cambiando no transcurso do tempo e segundo as distintas rexións. Aínda que inicialmente seguiron as dos escudos empregados polos guerreiros no campo de batalla, víronse máis adiante influídos polos estilos artísticos predominantes en cada época e polas modas introducidas polos artistas e, moitas veces, polos antollos e arbitrariedade dos señores que lle encargaban a súa confección.

O perfil do escudo debe gardar determinadas proporcións, entendendo por altura do escudo a liña que vai do centro da parte superior ao punto máis baixo da punta, e por anchura a liña que delimita a súa parte superior. A proporción entre esta e aquela é de cinco módulos a seis; así, supoñendo que o módulo fose dun centímetro, a anchura tería cinco centímetros e a altura seis.

Exceptúanse desta regra de proporcións os escudos de formas irregulares, que non permiten gardar esta precisión xeométrica, mais, aínda neste caso, debe procurarse que se garde a proporción de cinco módulos de anchura por seis de altura.

2.1 Simbología de metais e esmaltes

Para iluminar tanto o campo como as figuras que se representan no escudo úsanse os metais (o ouro e a prata) e as cores, que nos tratados do brasón se denominan esmaltes, en recordo dos tempos medievais, cando estaban pintados segundo a técnica do esmalte orixinaria da antiga Persia e adoptada en Bizancio e en Arabia.

No ano 1638 o xesuíta P. Silvestre Pietrasanta inventou en Roma un orixinal sistema de puntos e raias para cambiar a representación cromática dos esmaltes. Segundo este sistema o ouro representase por medio dun punteado, a prata deixando limpo o campo do escudo, o goles por un fino raiado vertical, o azul por un fino raiado horizontal, o sinople por finas raias inclinadas da destra á sinistra do cuartel, o púrpura por raias inclinadas de esquerda a dereita e o sable por unha trama de raias horizontais e verticais.

O ouro. Representase coa cor amarela. Sen cor é un fino punteado entre os símbolos. Antigos autores de crónicas din que os que o traen nas súas armas, deben ser os primeiros en enxalzar as virtudes da cabalería, en amparar os pobres e defender os príncipes, pelexando por eles ata derramar a última gota de sangue. As virtudes deste metal son a xustiza, a benignidade e a clemencia.

A prata. Con cor representase coa cor branca ou deixando o metal do escudo limpo. Sen cor representase sen cor, nin ningún tipo de manchado. Os que traen esta cor nas súas armas están obrigados a defender as doncelas e ampararen os orfos. As características heráldicas da prata son: pureza, integridade, obediencia, firmeza, vixilancia, elocuencia e vencemento.

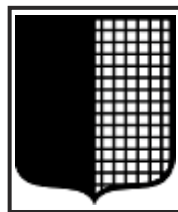
Azur (azul). Os que levan esta cor no seu escudo están obrigados ao fomento da agricultura e a socorreren os servidores abandonados inxustamente polos seus señores. A súa virtude é a xustiza.

Goles (vermello). A súa maior virtude é a caridade. As súas calidades humanas son a valentía, nobreza, magnanimidade, alegría, honor e furor. Os que levan esta cor nos seus escudos están obrigados principalmente a socorreren os que se ven oprimidos pola inxustiza, e as características heráldicas desta cor son: fortaleza, vitoria, ousadía, alteza e ardid.

Púrpura (morado). Os que traen esta cor nas súas armas están obrigados a defenderen os eclesiásticos e relixiosos. A súa virtude é a templanza e a devoción.

Sable (negro). É de tradición antiquísima e simboliza o pudor. As características heráldicas son: prudencia, tristeza, vigor, honestidade, e obediencia. Os que levan esta cor no seu escudo deben servir ao seu soberano, política e militarmente. A súa virtude é a prudencia.

Sinople (verde). Os que levan esta cor nos seus escudos deben servir o seu soberano no comercio e socorreren os labradores, e os orfos e pobres que están oprimidos. A súa virtude é a esperanza.

Ademais destas cores, que son as básicas, poden usarse, todas as cores naturais de animais, plantas e construcións e a cor da pel humana para as persoas. En todo caso, o campo deberá ser sempre de un dos sete esmaltes citados, sexa este metal ou cor, e hai que ter en conta que non son admisibles diferentes tonalidades nas cores.

A tradición heráldica establece, sen entrar en maiores especificacións, que as cores ou esmaltes teñen que ter unha grande densidade cromática e que han de representarse, coa independencia da liberdade concedida ao artista, de forma nítida, plana e uniforme, é dicir, sen tons, sombras e matizacións.

A regra cumprida desde os primeiros tempos das armerías dinos que non se pode poñer “nin metal sobre metal nin cor sobre cor”, senón cor con metal, ou metal con cor. Descoñécese a orixe

desta chamada “lei”, o único seguro é que se gardou rigorosamente dende o comezo.

2.2 Partes do escudo

Verticalmente divídese en **destro**, **centro** e **sinistro**. Con relación ao que mira ao escudo, ao lado esquerdo chámase **flanco destro**, e ao lado dereito **flanco sinistro**; esta diferenza coa terminoloxía ordinaria explícase polo feito de que se considera o escudo como unha persoa que ten a súa dereita e a súa esquerda, independente do observador.

A parte superior do escudo chámase **xefe**, e a inferior **punta**; estas expresións serven para indicar se unha figura se atopa no alto do escudo (en xefe), ou no baixo (en punta); cando se quere indicar que se atopa no centro do escudo, dise no **corazón** ou en **abismo**, sendo sinónimas as dúas expresións.

2.3 As pezas do escudo

As pezas son representacións xeométricas que ocupan sempre o mesmo lugar no campo do escudo. Os tratadistas da heráldica non sempre están de acordo co número destas pezas e coa súa clasificación. Os máis prolixos distinguen:

Pezas honorables ou de primeira orde, as xeralmente admitidas son: xefe, pal, faixa, banda, cruz, aspa ou *sotuer*, xevrón ou cábrío, bordura, orla, perla, campaña, xirón, punta ou pira, pila, trechor, cantón, franco-cuartel, lambel;

Pezas honorables diminuídas, derívanse da variación das proporcións das pezas honorables de primeira orde: comble (é un xefe diminuído en dúas terceiras partes da súa anchura), vara ou verxeta (pal), cinguidoiro ou divisa (faixa), cotiza (banda), estreita (cruz), filiera (bordura) lazo ou flanguis (aspa ou sotuer), tenaza ou estaye (xevrón).

Pezas de segunda orde, esta clasificación é a máis difundida e tradicional. Considéranse pezas de segundo orde as seguintes: plumas, puntos equipolados, xadrez, fretes, lousanxes, bezantes, roeis ou tortillos, fustos, macles ou mallas, rustros, billetes ou cartelas, aneletes, danteis ou dentes e o papelonado ou mariposeado.

2.4 As particións do escudo

As particións son as divisións internas no campo dun escudo e obedecen á necesidade de poñer nel máis dunha liñaxe ou apelido. Tradicionalmente veñen agrupándose en:

2.4.1 Partes iguais. A igualdade refírese ao rectángulo que idealmente encadra o escudo.

Escudo partido. É aquel cuxo campo está dividido en dúas partes iguais por unha liña vertical.

Escudo cortado. Está dividido en dous cuarteis por unha liña horizontal de flanco a flanco. Esta partición pode xerar dous cuarteis iguais ou desiguais. Se ambos os dous cuarteis son iguais chamarase cortado en faixa.

Escudo tronchado. Cando a división en dúas partes iguais se fai por medio dunha liña diagonal que vai dende o ángulo destro superior ao sinistro inferior.

Escudo tallado. Se o trazo vai dende o ángulo superior do cantón sinistro do xefe ao destro da punta.

2.4.2 Partes desiguais. As particións desiguais son as que dividen o campo do escudo sen recíproca equivalencia. Escudo cortinado, mantelado, embrazado, encaizado, enclavado, etc.

2.4.3 En cuarteis. A palabra “cuartel” derívase de cada unha das catro partes en que se divide o escudo chamado “cuartelado”; non obstante, por extensión, emprégase a palabra nun senso xeneralizado referíndose con ela a cada unha das partes resultantes da división do escudo, sexan catro ou máis, isto é, facendo a palabra “cuartel”, sinónimo de “partición”. Escudo cuartelado en cruz, en aspa, medio cortado e partido, medio partido e cortado, etc.

Escudos cuartelados en cruz e en aspa

2.5 A distribución das liñaxes nas particións.

A forma máis frecuente é a ovalada, dividíndose en cuarteis que acollen as armas dos apelidos relacionados coa casa. Os escudos adoitan estar rodeados por unha abundante decoración vexetal ou de figuras. Algunhas veces aparece no remate superior unha coroa ducal, condal, etc., que indica a pertenza do propietario á nobreza titulada.

Os tratadistas da heráldica dos séculos XVI ao XVIII, coa súa característica minuciosidade, enumeraron os cuarteados que se usan e deron unhas regras sobre a colocación das liñaxes nas particións:

Escudo partido. O cuartel situado a dereita do campo do escudo (esquerda para o espectador), servirá para representar as armerías paternas ou do marido e as maternas ou as da muller, que son as da casa de onde saíu, no lado sinistro. Brasonándose primeiro o costado paterno, polo que recibirá o nome de primeiro cuartel e seguidamente o materno ou segundo cuartel.

Escudo cortado, serve para o mesmo que o anterior, ocupando a parte superior as armas paternas ou as do marido, e a inferior as maternas ou as da muller.

2.6 As figuras heráldicas

As figuras de armería son aquelas pezas coas que se adorna o campo do escudo, como unha cruz, un sol, un león, un castelo, etc. Dáselles o nome de mobles e pódense agrupar en:

Figuras naturais. A figura humana, o corpo e as súas partes, adoptan figura humana os anxos e deuses. Os astros, como o sol, a lúa, as estrelas, elementos da natureza, animais, vexetais, etc.

Figuras heráldicas. Son as que pertencen exclusivamente a esta ciencia e só nela teñen representación e significación: particións do escudo, pezas honorables, pezas honorables diminuídas.

Figuras artificiais. Construcións militares, civís e eclesiásticas, armas, mazos, caldeiras, chaves, cadeas, etc.

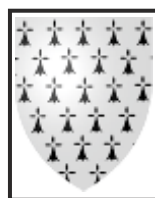
Figuras fantásticas. Son as que inventaron a imaxinación dos homes: dragóns, sereas, grifóns, etc.

2.7 Os forros

Os forros heráldicos son combinacións de dous esmaltes, asociados de maneira convencional e estilizada, que lembraban as peles usadas para cubrir e reforzar os escudos, e utilizadas tamén nos vestidos da época medieval. Os máis usados son os veres e os armiños.

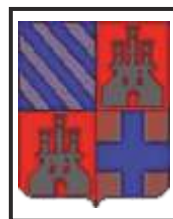
O viro é un tipo de forro heráldico inspirado na pel da marta cibelina. Son de cor branco e azul. Se non teñen estes esmaltes coñécense como virados. No uso dos veres poden presentarse varias diferenzas: veres en punta, contravelos, veres ondadas, etc.

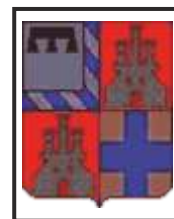
O armiño heráldico represéntase como un campo branco, sementado de pequenas motas que constan dunha cabeza formada por tres puntos colocados en triángulo e unha cola alargada cara para abaixo, rematada en tres puntas. Cando o campo é de sable e as motas de prata dinse contra-armiños. Os esmaltes dos armiños poden ser distintos da prata e o sable, e denomínanse daquela armiñados, e dinse: de goles armiñado de ouro, de azur armiñado de prata, etc.

2.8 Lambel

Co lambel quedará claro o escudo de armas do primoxénito, co segundo fillo, este co terceiro, etc. A palabra lambel quere dicir que é un pequeno cambio no escudo das armas “puras e plenas” do pai, desta forma poderemos distinguir as diversas ramas dunha mesma liñaxe, é dicir “colocarlle o lambel ás as armas”. Soamente o primoxénito dunha familia nobre ten dereito a levar as armas “puras e plenas” dos seus maiores, cando entran en posesión do seu título, os demais fillos teñen que modificalos para distinguirse do herdeiro.

Armas do fundador da liñaxe, e do primoxénito.

Armas co lambel do segundo fillo.

Os lambeis fanse de moitas maneiras, ben por adición de algunha peza ou por diminución de algunha peza honorable, ben cambiando os esmaltes ou a posición ou o número de figuras, etc.

3 ORNAMENTOS EXTERIORES DO ESCUDO

Deben entenderse como tales todas aquelas formas heráldicas que non están comprendidas na linguaxe do brasón, e son :

- **Timbre.** Constituído polas pezas ou figuras que se poñen na parte superior do escudo, por riba do cumio: coroa, casco, cimeira, tiara, capelo ou sombreiro, cruz, mitra, báculo e bordón.
- **Os lambrequíns.** Cando un escudo está timbrado dun helmo ou celada, vese adornado de certas pezas de tea, que teñen o nome de lambrequíns, e son como cintas, fitas ou ramaxes que saen de detrás da celada e colgan polos dous lados.
- **Os tenantes e soportes.** Os tenantes son figuras humanas ou semihumanas e os soportes son animais ou obxectos inanimados, que se poñen como adorno aos lados do escudo ou detrás do mesmo. Estas figuras sosteñen o escudo e derivan dos ornamentos que nos selos rodeaban ao escudo.
- **As bandeiras e estandartes.**
- **Gritos de guerra e divisas.** O grito de guerra ou voz de guerra consistía nunha palabra ou grupo delas que se berraba no medio do combate ou do torneo para alentar ou reunir os cabaleiros que loitaban baixo a mesma bandeira ou na mesma hoste. No escudo aparecen desde unha a catro palabras como máximo.
- **A divisa.** É semellante á voz de guerra, diferenciándose daquela en que as palabras poden ser máis, tratándose dunha expresión, unha sentenza ou unha frase. Tamén recibe os nomes de “empresa”, “alcume” ou “lema heráldico”.
- **Pavillóns e mantos.** O pavillón é o ornamento exterior que cobre o escudo dos soberanos. A diferenza entre pavillón e manto consiste en que este último está descuberto.
- **Insignias das ordes militares de cabalería e das ordes honoríficas.** Os “santos lugares” de Xerusalén deron lugar á creación de ordes militares de monxes-cabaleiros, a reconquista da península Ibérica implicou a

creación de varias destas ordes de cabalería: a Orde de Calatrava, a de Alcántara, a de Nosa Señora de Montesa, a de Santiago etc.

No século XV estendeuse o uso de colares nos escudos. O máis importante é o do **Toisón de Ouro**, e no século XVIII o de Carlos III.

Unha insignia moi difundida nas armerías é o manto forrado de armiño. O seu emprego é relativamente recente, e en España está restrinxido aos “grandes de España”.

- **Insignias das dignidades eclesiásticas, civís e militares.** As dignidades eclesiásticas en lugar do helmo ou celada (que usan os civís), usan como timbre enriba dos seus escudos as insignias que lles corresponden segundo a súa categoría. O timbre eclesiástico por excelencia é o capelo de peregrino, baixo, de ala grande e suxeito por cordóns rematados en borlas.

4 AS FORMAS DO ESCUDO NA HERÁLDICA GALEGA.

De maneira xeral pode dicirse que non existiron regras precisas sobre o emprego dunha forma determinada de escudo.

As formas máis primitivas dos escudos corren paralelas ás dos usados polos combatentes, entre os séculos XII ao XIV, seguindo a súa evolución axustada ás necesidades militares nos campos de batalla e nos torneos.

5 ALGÚNS DOS ESCUDOS DO CONCELLO DO CORGO.

5.1 Escudo de armas da Casa de Resch do Corgo.

Estaba situado na cheminea da casa chamada “das señoras” ou de “Rech”, hoxe desaparecida.

Escudo partido e cortado. No cantón destro aparece unha cruz de goles en campo de ouro. No cantón destro de punta un caldeiro de sable en campo de ouro. E no cantón sinistro en campo de prata un león rampante de goles coa cola en forma de forquita, armas da familia **Neira**. O escudo esta percorrido de lambrequíns.

5.2 Os dous escudos da Casa de Neira do Corgo.

Escudo cuarteado. No cantón destro aparece unha cruz de goles en campo de ouro. No cantón destro de punta un caldeiro de sable en campo de ouro. No cantón sinistro de punta un león rampante de goles en campo de prata. Armas da familia **Neira**, e no cantón sinistro un brazo móvente, en ouro, cunha espada sobre a boca dunha serpe enroscada, armas dos **Balboas**.

O escudo está rematado de follaxes e lambrequíns. Na fachada desta casa atópase outro escudo máis pequeno, que representa os mesmos elementos que o anterior.

5.3 Os tres escudos do Pazo do Corgo (tamén chamado Pazo de Valcarcel ou Casa Grande).

O pazo do Corgo luce tres escudos, que recollen nos seus símbolos heráldicos, os principais apelidos dos personaxes que formaron durante séculos esta liñaxe.

O escudo de armas maior. No centro da fachada principal, está formado por seis cuarteis. Este escudo é testemuño de que o devandito pazo pertencía á familia Neira, os Balboa, os Miranda e os Saavedra. Estes escudos labrados en pedra, non admiten cor, e describíremolos enunciando as cores e metais que lles corresponderían.

No cantón destro, en campo de ouro, presenta unha cruz floreteada en goles (vermello).

No flanco sinistro un caldeiro¹ de sable (negro), símbolo da **familia dos Neira**².

No cantón sinistro e flanco destro, en campo de prata, representan un león³, en cada un deles, lampasados, mirando á destra, coa cola en forma de forquita, de goles, armas que pertencen á **familia dos Balboa**⁴.

No cantón destro da punta e en campo de goles, cinco bustos de doncela⁵, representativa da **familia dos Miranda**⁶.

1) **As caldeiras** foron primeiramente sinal dos ricos homes de Castela e tiveron a súa orixe no pendón e caldeiras que os reis daban por insignias aos ricos homes grandes do reino.

2) **Neira**.- Apelido galego orixinario da provincia de Lugo, na que tivo fidalgas e antigas casas, particularmente nos partidos xudiciais de Becerreá e de Sarria.

3) **O león** simboliza o espírito guerreiro, adornado das calidades de vixilancia, dominio, soberanía, maxestade e bravura. O león é entre todos os animais o que aparece con máis frecuencia nos escudos. A postura normal do león é rampante, isto é, coas mans levantadas, a destra alta e a sinistra un pouco máis baixa, a cabeza de perfil, a boca aberta, a lingua fora, e mostrando as garras. Calquera outra posición en que apareza é preciso indicalo; tan só cando o león é rampante non necesita engadirle esta denominación. Neste caso o león é lampasado e é o que ten a lingua de distinto esmalte que o do corpo. A cola aparece levantada e en forma de forquita, é dicir, que termina en dúas puntas ou borlas.

4) **Balboa**. Liñaxe de orixe galega, moi estendida por toda a península e América.

5) **Os bustos** son figuras de medio corpo sen brazos, colocadas de fronte. Significan trofeo, valor, superioridade e despoño sanguíneo. A doncela é símbolo da pureza diáfana con que o honor debe mostrarse sempre en toda liñaxe, con cabelos de ouro e no peito unha venera. A venera ou concha simboliza o cabaleiro que abandonando a súa casa marcha as fronteiras dos seus estados para ensanchalas combatendo, tamén pode simbolizar un espírito ardente dirixido cara á emulación das accións heroicas dos seus antepasados.

6) **Miranda**. Liñaxe de orixe asturiana moi estendida por toda a península e América. En tempos de Ramiro I, Alvar Fernández de Miranda, socorreu librando do poder dos mouros a cinco donceas, que levaban como parte do tributo que se lles ofrecera.

E no cantón sinistro de punta, en campo de sinople (verde), un brazo móvente, brandindo un puñal sobre un grifo⁷, en ondas de azur (azul) e prata, arma da **familia dos Saavedra**.

Este escudo de armas leva na punta unha cara inexpresiva que representa a un anxo e cinco floróns⁸.

Este escudo está armado cunha coroa condal e dentro dela proxectase unha cruz grega.

Escudo de armas menor. No lateral esquerdo da fachada encóntrase outro escudo acuartelado que practicamente reproduce os catro cuarteis superiores do anterior, aínda que representa un detalle curioso. O león da esquerda mira cara a este lado, en lugar de cara á dereita; este cambio con respecto ao anterior escudo parece que é debido a que don Antonio Valcarce Neira, tivo un fillo ilexítimo.

Escúdete. Sobre a pedra armeira do centro e baixo o triángulo do pequeno frontón sitúase un escúdete que pertence a **familia dos Valcarcel**⁹.

Formado por cinco estacas ou lanzas en punta cara ao xefe, que serían de ouro sobre campo de goles. Di a lenda que García Rodríguez de Valcarce, no val do seu nome en terras do reino de León, labrou uns paus que utilizou como estacas contra os árabes invasores na defensa do Reino de Galiza, e de aí a representación destas cinco estacas

no seu escudo de armas. É de forma ovalada, propio de dama (xa que as damas tiñan, hai moitos anos escudos redondos ou ovalados, e en rombo, respectivamente), e vai timbrado con lazos de amor sen cimeira.

5.4 Escudo da Casa-Granxa de Seoane de San Martín de Folgosa

Escudo cuarteado. No primeiro cantón dextro en campo de ouro, cinco táboas de goles pertencente á familia **Pardo**. No cantón sinistro en campo de goles trece besantes de ouro da familia **López**.

Dextro de punta tamén en campo de goles seis dados¹⁰ de prata, cos seus puntos sinalados, da familia **Somoza**¹¹.

7) **O grifón.** Á parte das representacións de animais que existen na natureza, na composición das armerías encóntranse animais fantásticos que non existen na natureza, e nos máis dos casos son tomados da mitoloxía. O grifón é un animal fabuloso que segundo a antiga mitoloxía oriental era metade de aguija e metade de león (tronco dun león á cabeza e as ás dunha aguija, as extremidades dianteiras poden pertencer a un ou a outro animal). Nos escudos débúxanse de ordinario rampante e de perfil. O grifón é en heráldica o símbolo da sabedoría e da vixilancia.

8) **O florón.** Forma unha cruz no horizontal, estende os seus brazos non só cara aos lados senón tamén e na mesma medida, cara para adiante e cara para atrás. O florón está destinado a coroar sobre todo frechas de torre e pináculos.

9) **Valcarcel.** Liñaxe moi antiga e distinguida pola súa nobreza en Asturias, Galiza, León, Castela, Murcia, Canarias e Andalucía. Orixinaria do Val de Valcárcel no reino de Galiza de onde tomou o seu nome (aínda que para outros autores din que o seu solar primitivo estivo en Vilafranca do Bierzo, (León).

10) **Dados.** O dado é o símbolo do azar, é o atributo da fortuna así como da paixón de Cristo, en recordo ás sortes que os soldados botaron para quedarse coa súa túnica.

11) **Somoza.** Liñaxe de orixe galega, localizada no Incio na provincia de Lugo, e estendido a Pontevedra e Vigo.

No sinistro de punta en campo de goles, un león rampante¹² sobre un árbore¹³ arrincado de sinople, armas da familia **Quiroga**¹⁴ da Póboa.

No segundo cantón sinistro, aparecen as mesmas armas que no cantón anterior (sinistro de punta).

No terceiro cantón destro de punta, aparece un caldeiro de sable cunha cruz de goles en campo de ouro, armas da familia **Neira**.

No cuarto cantón sinistro de punta en campo de azur un crecente¹⁵ tornado de prata, acompañado de seis estrelas¹⁶ de oito raios, cada unha delas, de ouro da familia **Luaces**¹⁷.

Este escudo esta timbrado por un helmo¹⁸. E en punta aparece rematado por unha cara.

5.5 Escudo do Pazo de Piñeiro de Folgosa

O escudo deste pazo, é un auténtico alarde de mestría e do bo facer dos artistas canteiros de aqueles tempos.

Na súa orixe estivo vinculado aos Quiroga, donos doutros pazos da comarca, pasando despois aos

condes de Canalejas e os Pimentel de Lugo, que llo venden á familia de don José Pérez Pereiro. Na actualidade os donos son os descendentes do último comprador. Este edificio construíuse no século XVIII.

A cornixa deste pazo québrase formando un corpo rectangular moi decorado que sobresaie en altura, rematado en forma de frontón partido e que abranque o escudo de armas da familia. Este escudo esta formado por catro cuarteis e un escusón.

No primeiro cantón destro aparece en campo de prata, un león rampante contornado coa cola levantada e un pouco ondulada de goles, cunha espada asida coas garras, armas da familia **Azores**. Cruz floreteada¹⁹ da familia **Neira**. Catro xaqueles²⁰ de ouro en campo de goles da familia **Ulloa**²¹.

No cantón sinistro. Contracuartelado: Cantón destro en campo de prata axedrezado²² de vinte e oito pezas de ouro e goles en catro ordes dos **Arias**. Cantón sinistro en campo de goles, oito dados de prata, postos en dous paus, dos **Somozas**. Destro de punta, oito xaqueles de ouro en campo de goles

12) **O león rampante.** Aparece coas mans levantadas, a destra alta e a sinistra un pouco máis baixa, a cabeza de perfil, a boca aberta, a lingua fóra, e mostrando as garras. Cando o león aparece empinado ao tronco, simboliza o poderío da liñaxe, pois logrou vencer e amansar os seus inimigos que, dominados, se inclinan así ante os seus favores.

13) **A árbore.** É símbolo de antiga e esclarecida nobreza. Se aparece arrancado ou enraizado significa que o que o brasona pertence a unha liñaxe tan antiga e nobre que durante incontables xeracións, logrou sobrevivir grazas o seu propio esforzo e sen necesidade de depender de ningunha axuda externa.

14) **Quiroga.** Liñaxe de orixe galega, do val do seu nome en Lugo.

15) **Crecente.** Simboliza vitoria contra as escuridades de calumnias e emulaciós, contra inconstancias e volubilidades. Se adopta a forma de tornado ou contornado simboliza decaemento da fortuna, con espírito de recobrala. Neste escudo a lúa aparece en forma figurada, é dicir, con ollos nariz e boca. Raramente se ve nun escudo unha lúa chea e normalmente aparece na súa forma crecente. Neste escudo aparece nun crecente tornado xa que as puntas están voltas cara á destra..

16) **Estrelas.** A estrela simboliza constancia no servizo ao soberano, nos empregos de ministro ou conselleiro, que han de comunicar os trazos de xustiza do monarca ao seu pobo. Os raios representan o complemento equilibrado do mundo sensible e do insensible. As estrelas tamén son de uso frecuente e poden ter cinco, seis ou oito raios, e iso non é indiferente, sendo máis clásicas estas últimas.

17) **Luaces.** Liñaxe de orixe galega, localizada na parroquia do seu nome, no concello de Pol en Lugo.

18) **O helmo.** Difundido como timbre heráldico no século XIV en España para abreviar a figura ecuestre dos selos medievais, é o ornamento exterior máis frecuente. Pode mirar ao costado esquerdo, ou ao dereito, ou ben á fronte, tendo unha interpretación diferente. Se mira para a dereita do escudo indica fidalguía, se mira para a esquerda bastardía e se mira para a fronte indica fidalguía por ambos o dous costados. Estas interpretacións non son moi rixidas. En xeral descoñecíanse, ou ben cambiábase a dirección do helmo por algunha razón.

19) **A cruz.** É o símbolo da espada dos cabaleiros, a quen se lles concedía esta peza cando regresaban do combate coa súa espada tinxida en sangue inimiga. A cruz foi tomada como enxeña pola maior parte dos cruzados levándoa de distinta cor segundo o estado: os españois levábana sempre de goles.

20) **Xaqueles.** Pezas en forma de rectángulo.

21) **Ulloa.** Liñaxe orixinaria de Galiza. Parece ser que este apelido deriva por referencia ao río Ulla, que baña o outeiro onde se asentou a primitiva casa solar.

22) **Axedrezado ou xaqelado.** Semella un taboleiro de xadrez. O escudo axedrezado simboliza arte militar e por esta razón adoita concedérselles aos soldados que expuxeron a súa vida nos combates. Ao brasonalo teñen que dicirse as ordes de xaqueles verticais e horizontais. Neste caso (seis ordes verticais por cinco horizontais).

da familia **Ulloa**. Sinistro de punta. En campo de azur, un crecente tornado figurado de prata con cinco estrelas de prata da familia **Luaces**.

Destro de punta en campo de prata seis roeis, de azur postos de dous en dous pertencentes á familia **Castro**²³.

Sinistro de punta en campo de ouro dous lobos despeitados pasantes²⁴, de goles e postos en pau, armas da familia **Osorio**.

Escusón. Escudo pequeno situado no centro do escudo, ten como armas en campo de goles un castelo de pedra²⁵ da familia **Álvarez Cedrón**. En campo de goles unha árbore de sinople e un can²⁶ pasante contornado, encadeado o pe do tronco da árbore, armas da familia **Quiroga**. En campo de azur cinco correas de prata coas fibelas de ouro, postas en pau coas puntas cara ao xefe, armas da familia **Saco**. Estas armas están surmontadas por cinco roeis de ouro en campo de goles, armas da familia **Ribas de Sil**.

Na zona do xefe deste escudo locen en campo de goles as cinco estacas de prata dos **Valcárcel**. Este escudo esta timbrado cunha coroa ducal. A orla que rodea esta adarga é un primor artístico en pedra, e a cada lado aparece un estandarte (que tamén aparecen a cada lado na metade do escudo), contén ademais adornos vexetais. O escudo sostéñeno dous grifóns rampantes.

5.6 O Escudo do Pazo de Quintela (Farnadeiros)

Atopase no portalón de acceso, na parte axial do frontón. Esta cuarteado en cruz.

No cantón destro tres troitas²⁷ raiadas en faixa, a primeira e a terceira contornadas, é dicir, miran cara para o sinistro, da familia dos **Gaiosos**.

No cantón sinistro do xefe as cinco estacas, colocadas en pao, da familia dos **Valcárcel**.

No cantón destro da punta, o caldeiro coa cruz da familia **Neira**.

No cantón sinistro da punta, a M coroada²⁸ dos **Montenegro**²⁹.

No timbre coroa marquesal. Na parte inferior parten tallos e follas de acanto que se unen no extremo superior por dúas follas.

Encima atopase a cartela que di: "IZO A ESPESAS DE D. FROILAN DE NEIRA I GAYOSO. AÑO DE 1779"

5.7 Escudo da casa de Ron de Laxes (Camposo)

Escudo cuarteado. No cantón destro presenta, unha árbore cun león rampante coroado.

No cantón sinistro, unha aguia coroada coas alas estendidas e levantadas en alto, da familia **Pardo**.

23) **Roel.** A orixe do roel provén das rodela que levaban os guerreiros para se protexeren. Simboliza a memoria eterna que a posteridade ha de conservar dos feitos de armas dos seus antepasados, xa que estas figuras redondas son símbolo de eternidade por non encontrárselles nin principio nin fin.

24) **Castro.** Liñaxe de orixe castelá. Esta nobre, antiquísima e histórica familia de Castro, é unha das cinco derivadas en Castela, dos seus primitivos soberanos e cuxos cinco solares eran: Lara, Haro, Castro, Guzmán e Villamayor, aos que aínda no século XV se lles concedía a primacía sobre todos os demais. Dende os tempos máis remotos, foron considerados como os primeiros da Península.

25) **Os castelos.** Representanse normalmente cunha porta e dúas fiestras, tres torres ameadas, o máis alto no centro. Os castelos pola súa superioridade e fortaleza respecto a outros edificios, denota grandeza e poder empregado en defender os seus inimigos e aliados resistindo invencible ao inimigo.

A pedra significa un ánimo intrépido que se mantén firme sen fraquear ante a adversidade.

26) **O lobo.** Moi representado na heráldica galega, débuxase unhas veces pasante, outras correndo, outras rampante (*ravisante*), e chámase "cebado" cando leva un cordeiríño na boca. O lobo é símbolo dun corazón constante, que sofre as calamidades da guerra e do asedio con xeneroso espírito, aínda no medio das maiores privacións.

27) **A troita.** É un símbolo de ánimo ardente na guerra, e tranquilo e sere na paz.

28) **A coroa.** É símbolo de dignidade, maxestade, poder e soberanía, é insignia honorífica e de distinción.

29) **Montenegro.** Liñaxe de orixe galega localizada na provincia de Pontevedra.

No cantón destro en punta un caldeiro, con tres faixas de azur, da familia **Neira**, e sobre este símbolo unha cruz dos **Rivadeneira**.

No cantón sinistro en punta aparece a M coroada dos **Montenegro**.

Este escudo aparece rematado por unha bordura lisa, e bordeado con abundantes adornos vexetais, e coroado cunha coroa marquesal e tras a mesma unha estola que cae a ambos lados da coroa.

5.8 Escudo da Casa de Carlos de Vilanova

Se ben as armas tipicamente heráldicas son aquelas propias da cabalería (xeralmente armas brancas (espada, lanza, maza, puñal, frecha, etc.) pódense engadir as denominadas armas de fogo (o canón, o arcabuz, a escopeta de caza, a bombardarda etc.).

Escudo cuarteado, en forma circular.

No cantón destro aparecen dúas torres redondas coas súas ameas cunha porta e dúas ventás cada unha.

No cantón sinistro un león pasante cunha árbore.

No cantón destro en punta nove roeis.

No cantón sinistro en punta unha aguia de sable coroada cunha coroa.

Este escudo aparece rematado por unha bordura cuartelada seguindo a disposición do escudo na que aparecen entre outras figuras venéreas, leóns, coroas.

O escudo aparece bordeado por dous canóns, escopetas e estandartes, e timbrado por unha coroa.

6 CONCLUSION

O concello do Corgo é unha terra rica en pazos e casas grandes brasonadas. Neste artigo recolle-mos algúns dos numerosos escudos que se poden contemplar neste concello.

A liñaxe representa o conxunto de ascendentes e descendentes dunha persoa determinada. Todos sen excepción pertencemos a unha determinada liñaxe, sexa nobre ou non.

O apelido ten un carácter máis restritivo e representa hoxe en día unicamente a sucesión masculina (antigamente non era así e os apelidos podíanse transmitir tamén por liña feminina). É dicir que os dunha mesma liñaxe poden levar diferentes apelidos, segundo se descenda por liña de varón ou de femia.

Cada persoa pertence a unha liñaxe por lei natural e ten un apelido regulado rixidamente por leis civís, e unha mesma liñaxe pode englobar apelidos diferentes, pero a igualdade de apelido non implica necesariamente a pertenza a unha mesma liñaxe.

O escudo de armas esta firmemente vinculado coa liñaxe, pero non co apelido.

A presenza dos brasóns é constante nas casas da fidalguía, cumprindo unha función estética pero tamén unha función social ao resumir nos seus cuarteis a historia da familia.

Os lugares máis utilizados para a súa colocación son a fachada principal, a portada da capela e o portalón de acceso ao recinto.

7. BIBLIOGRAFÍA

MONOGRAFÍAS

- ABUIN ARIAS, Jesús. *Historia de Corgo*. Lugo: Servizo de Publicacións da Deputación de Lugo, 2000. Páx. 92-93; 108-110; 217-218.
- BELTRÁN MUIÑOS, Juan. *Las Armas de Galicia*. 1923.
- CRESPO POZO, José Santiago. *Blasones y linajes de Galicia*. Santiago de Compostela
- FARIÑA COUTO, Luciano. *O Libro da Heráldica Galega*. Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- FERNANDEZ-OXEA, Xosé Ramón, y. *Escudos de Lugo*. Ediciones Celta. 1979.
- HERRERADÁVILA, J. e ALVEAR. A. *Lecciones de Heráldica*. Extramuros Edición. Sevilla
- MEYER, F.S. *Manual de Ornamentación*, Barcelona. Ed. Gustavo Gili. 2004.

- NOGUEIRA, Víctor. *Pazos de Galicia*. Vigo. Ed. Nigratrea. 2008. Páx. 15, 116-118.
- PARDO DE GUEVARA y VALDÉS, Eduardo. *Manual de Heráldica Española*. Aldaba Ediciones. Madrid. 1987
- RIELO CARBALLO, Isaac. *A Casa Grande de Quintela*. Ed. O Mocrin. 2005. Páx. 55-60.
- RON. *La Casa de Ron y sus agregadas Ibias-Quirós- Valcarce- Caballero y otras*. Lugo. 1932
- VALERO DE BERNABÉ, Luis y Martín de Eugenio. *Simbología y Diseño de la Heráldica Gentilicia Galaica. Hidalguía*. Madrid. 2003. Páx 21-23, 30-32.
- VAQUERIZO ROMERO, Félix. *Manual de Heráldica Española*. Madrid 2000
- VELMONT PRODUCCION. *Figuras heráldicas*. Su significado. Madrid. 1993. Páx. 8-14, 306.
- YEBRA DE ARES, Antonio Benito. *Pazos y Señorios de la Provincia de Lugo*. Tomo I. Lugo: Servizo de Publicacións da Deputación Provincial de Lugo, 1997. Páx. 55- 58, 137-140.

ARTIGOS EN REVISTAS

- ABUIN ARIAS, Jesús e GONZALEZ DIAZ, Josefa. "O Pazo do Corgo". Revista *Corga*. Centro de Estudos do Corgo. 2011. Nº 2. Páx. 46-57.
- LÓPEZ POMBO, Luis. "O Pazo de Quintela en la feligresia de San Pedro de Farnadeiros, O Corgo". *Estudios de genealogía, heráldica y nobiliaria de Galicia*. 2009. Nº 8. Páx. 191-203.

RECURSOS ELECTRÓNICOS EN INTERNET

[Http://www.heraldaria.com/heraldicag.php](http://www.heraldaria.com/heraldicag.php)